

Respons

Marokko: Fengselsforhold

- Soningsforhold i marokkanske fengsler
- Voldsbruk i marokkanske fengsler
- Bruk av bestikkelser
- Dødsstraff og fengsel på livstid

Innledning

Informasjonstilfanget om fengselsforholdene i Marokko har tradisjonelt vært forholdsvis begrenset, og etter det Landinfo kjenner til, finnes det ingen offentlig tilgjengelige tilsynsrapporter fra marokkanske fengsler.

Imidlertid har kunnskapen om fengselsforholdene økt de siste årene i Marokko, og kritikkverdige forhold i fengslene har vært gjenstand for debatt i politiske kretser så vel som i media. I 2012 gjennomførte en delegasjon bestående av 12 parlamentarikere et besøk i Oukacha-fengselet i Casablanca, det største fengselet i Marokko. Rapporten pekte på flere kritikkverdige forhold i fengselet. Det marokkanske menneskerettighetsrådet (*Conseil National des Droits de l'Homme*, CNDH) ga i oktober 2012 ut en omfattende rapport om forholdene i fengslene, og i 2013 ga FNs spesialrapportør på tortur ut en rapport om sine funn fra et delegasjonsbesøk i marokkanske fengsler i 2012 (Méndez 2013). I tillegg utgir den marokkanske menneskerettighetsorganisasjonen *Observatoire Marocain des Prisons* (OMP), som har besøksrett i fengslene og som driver ulike hjelpetiltak rettet mot innsatte, en årlig rapport om fengselsforholdene (OMP 2013). Disse rapportene utgjør et såpass bredt kildegrunnlag at det er mulig å beskrive noen generelle trekk ved marokkanske fengsler¹.

¹ Landinfo har ikke fått tak i rapporten fra parlamentarikerdelegasjonen i sin helhet. Hovedinnholdet i rapporten er imidlertid formidlet i marokkansk presse, blant annet i det anerkjente magasinet *TelQuel* (Bennani 2012). Rapporten fra OMP (2013) finnes kun på arabisk, men Landinfo har fått et resymé på fransk av organisasjonen. Rapporten fra CNDH (2012) er tilgjengelig på arabisk og fransk, men ikke engelsk. Ettersom det er knyttet praktiske og språklige utfordringer med å få tilgang til rapportene, har Landinfo valgt å samle de viktigste funnene i denne responsen.

Forhold i marokkanske fengsler er et omfattende tema som det vanskelig kan skrives uttømmende om innenfor rammene av en respons. Den foreliggende responsen er således kun en kort beskrivelse av de viktigste kritikkverdige forholdene ved marokkanske fengsler, slik de fremkommer i kildene over².

Marokko har ratifisert FNs torturkonvensjon av 1984, men foreløpig ikke tilleggsprotokollen fra 2003. Det viktigste nasjonale lovverket er fengselsloven fra 1999³.

Kort om utviklingen i den marokkanske menneskerettighetssituasjonen

Den generelle menneskerettighetssituasjonen i Marokko i dag er sterkt forbedret sammenlignet med de såkalte «bly-årene» under Hassan II (1961-1999). Denne perioden var kjennetegnet av systematiske brudd på menneskerettighetene, herunder bruk av mishandling og tortur i varetekt og fengsel (Méndez 2013). Selv om bruk av vold i strafferettspleien fremdeles forekommer, særlig i forbindelse med pågrepelse, avhør og varetekt, kan omfanget av voldsbruk ikke sammenlignes med forholdene slik de var under «bly-årene». Ifølge FNs spesialrapportør på tortur (Méndez 2013) ser man i dag fremveksten av en «begynnende menneskerettighetskultur» i Marokko, noe som også reflekteres i mindre bruk av vold ved marokkanske politistasjoner og fengsler, sammenlignet med tidligere.

Fengselsstatistikk

I 2013 fantes det 73 fengsler i Marokko, inkludert tre sentralfengsler for langtidssoning og 58 lokale fengsler for varetektsfengsling og soning av kortere straffer (Méndez 2013). I tillegg finnes det en del alternative soningsinstitusjoner, samt egne straffeinstitusjoner for mindreårige. Syv nye fengsler ble åpnet i 2012, i Salé, Tetuan, Meknès, Tiflet, Khourigba, Oued Zem og Beni Mellal, mens tre tilårskomne fengsler ble lagt ned som følge av dårlige sanitære forhold (U.S. Department of State 2013). I 2013 ble det åpnet nye fengsler i Marrakech og Azrou, mens åtte nye fengsler er under bygging (U.S. Department of State 2014).

Det satt rundt 73 000 innsatte i marokkanske fengsler ved utgangen av 2013 (U.S. Department of State 2014). De viktigste kriminalitetstypene var (i synkende rekkefølge) vinningskriminalitet, narkotikakriminalitet, voldskriminalitet, forstyrrelse av ro og orden, familievold og sedelighetssaker, samt terror-relaterte saker (CNDH 2012, s. 46).

Fengsler og andre straffeinstitusjoner administreres av den marokkanske kriminalomsorgen, *Délégation Générale de l'Administration Pénitentiaire et de la Réinsertion* (DGAPR), som er inndelt i regionale komiteer. Det er DGAPR som er tilsynsmyndighet for straffeinstitusjonene (CNDH 2012). Myndighetene gjennomførte ifølge U.S. Department of State (2013) rundt 500 besøk på institusjonene i 2012, men som tidligere nevnt finnes det så langt Landinfo kjenner til ikke offentlig tilgjengelige tilsynsrapporter fra fengslene. Lokale organisasjoner, herunder *Organisation Marocaine des Droits Humains* (OMDH) og *Association Sahraouie des Victimes des Violations Graves des Droits de l'Homme* (ASVDH), gjennomførte

² Responsen omhandler ikke fengselsforholdene i Vest-Sahara, som tas opp i et separat notat. Responsen dekker heller ikke forholdene for mindreårige i konflikt med loven, som omtales kort i Landinfo 2013.

³ For en oversikt over nasjonalt og internasjonalt lovverk, vises det til del II i CNDH (2012) og del II i Méndez (2013).

165 fengselsbesøk i 2012, og det nasjonale menneskerettighetsrådet 54 besøk, ifølge samme kilde.

Soningsforhold i marokkanske fengsler

FNs spesialrapportør på tortur (Méndez 2013), CNDH (2012) og OMP (2013) gir sammenfallende informasjon om soningsforholdene i fengslene.

Det viktigste kritikkverdige forholdet som trekkes frem av samtlige kilder, er overbefolkning. Ifølge offisielle tall fra myndighetene, er overbelegget på 38 prosent, mens CNDH mener at tallet er mye høyere (CNDH 2012, s. 50). Som en illustrasjon på slik overbefolkning, kan det vises til funnet til parlamentarikerdelegasjonen under deres besøk i Oukacha-fengslet i 2012, hvor innsatte på visse celler hadde 1,2 kvadratmeter hver til disposisjon, mot en internasjonal standard på 9 kvadratmeter (Bennani 2012). Ifølge CNDH kjennetegnes alle fengsler i Marokko av overbefolkning av varierende grad⁴. Overbefolkning trekkes av kildene frem både som et problem i seg selv, og som et forhold som i sin tur genererer andre kritikkverdige forhold:

The high rate of overcrowding was confirmed by the Special Rapporteur. In the facilities he visited, the universally accepted standards were not met. Inmates live in highly overcrowded cells and in some cases without beds due to the high number of inmates per cell and with mostly poor ventilation. Overcrowding inevitably leads to serious violations, such as denial of or insufficient access to medical care, nutrition, sanitation, security and rehabilitation services (Méndez 2013, s. 12).

En av hovedårsakene til overbefolkningen er utstrakt bruk av langvarig varetekt. Ifølge OMP (2013) var 46 prosent av de innsatte i marokkanske fengsler i varetekt i 2012, og ifølge CNDH (2012) er det flere varetektsfengslede enn ordinære innsatte i visse fengsler⁵. En annen årsak til overbefolkningen er at innsatte som har sonet to tredjedeler av straffen, ikke nødvendigvis løslates, slik loven åpner for. Marokkanske myndigheter benytter heller ikke muligheten til alternative straffereaksjoner overfor ikke-voldelige lovbrystere, slik loven også åpner for (U.S. Department of State 2013).⁶

Andre kritikkverdige forhold som trekkes frem av kildene, er blant annet utilstrekkelig ernæring; mange innsatte er avhengig av forsyninger av mat og andre varer fra familien, og innsatte som soner på steder hvor de ikke har nettverk, kan komme i en vanskelig situasjon. Fengslene kjennetegnes videre av et mangelfullt tilbud om lege- og tannlegebehandling, samt et mangelfullt tilbud innenfor psykiatri og utdannings- og opplæringstilbud for de innsatte. Det er også mangelfull bemanning i fengslene (CNDH 2012).

⁴ Det vises til en uttømmende oversikt over graden av overbefolkning i CNDH 2012, s. 49-50.

⁵ Utstrakt bruk av varetekt («pretrial detention») er et rettssikkerhetsproblem i Marokko. Ifølge HRW (2013, s. 77), skal varetekt i henhold til straffeprosessloven kun brukes i «særlige tilfeller». Varetekts lengde er begrenset til to måneder, som kan fornyes fem ganger, til maksimalt tolv måneder. Slike begrensninger gjelder imidlertid kun i etterforskningsfasen; når saken først er oversendt domstolen for behandling, er det etter det Landinfo forstår ikke lenger knyttet tidsbegrensninger til varetekts lengde. Siden marokkansk rettsvesen er sendretiktig, kan en person sitte fengslet i lang tid (i noen tilfeller i flere år) uten å ha blitt dømt.

⁶ Marokko har et system med kongelig benådning. 3578 dømte ble benådet i 2012 (U.S. Department of State 2013).

Både CNDH (2012) og U.S. Department of State (2014) konkluderer med at fengslene i Marokko ikke når opp til internasjonal standard. Samtidig er bygningsstandarden svært varierende, fra forholdsvis gode forhold i de nybygde fengslene (et tyvetalls nyåpnede fengsler siden 2003) til svært dårlige forhold i de gamle fengslene. Visse institusjoner er særlig beryktede i den marokkanske befolkningen. Dette gjelder særlig avhørssenteret inne i hovedkvarteret til sikkerhetstjenesten DGST (*Direction Générale de la Surveillance du Territoire*), hvor mistenkte i terrorsaker avhøres.⁷ Også i fengsler hvor de innsatte soner lange straffer, som for eksempel i fengslene i Safi og Kénitra, er forholdene ansett som spesielt harde.

Ifølge offisielle tall fra marokkanske fengselsmyndigheter døde 96 personer i fengsel i 2013. 85 av disse var innlagt på sykehus da de døde. Omstendighetene rundt dødsfallene er ikke kjente. Det er også jevnlig sultestreiker i marokkanske fengsler (U.S. Department of State 2014).

Voldsbruk i marokkanske fengsler

Omfang av voldsbruk

Det er ikke mulig å tallfeste omfanget av voldsbruk i marokkanske fengsler, ettersom det ikke finnes noen uavhengig instans som systematisk registrerer og undersøker alle anklager om bruk av fysisk makt i fengslene⁸. Fremstillingen av voldsbruk i fengslene bygger således på anekdotisk informasjon, gjerne formidlet av innsatte til ulike organisasjoner og organer som har besøksrett i fengslene.

Ifølge FNs spesialrapportør på tortur (Méndez 2013) finnes det troverdig informasjon om bruk av vold i marokkanske fengsler, noe som også bekreftes i rapportene fra CNDH (2012) og OMP (2013). Ifølge Méndez (2013) og CNDH (2012) kan slik vold blant annet innebære slag med batong, slag med flat hånd, brennemerking, spark, avkledning foran andre innsatte, utskjelling og nedverdiggende ordbruk, med mer. Ifølge CNDH forekom slik voldsbruk i alle fengslene de besøkte, men i varierende grad.

Til tross for at alle kilder viser til troverdig informasjon om bruk av vold i fengslene, opplyser flertallet av de innsatte som spesialrapportøren intervjuet likevel at de *ikke* hadde opplevd voldsbruk i fengslet:

The majority of the victims examined in the prisons visited denied ever being subjected to any kind of torture or degrading treatment inside prison establishment. Also, the allegation received usually pointed to a small number of staff committing these violations – the majority of the penitentiary staff is not involved in such violations (Méndez 2013, s. 12).

⁷ Marokkanske myndigheter benekter at et slikt avhørssenter eksisterer (HRW 2013), men det er en generell oppfatning i den marokkanske befolkningen at senteret faktisk eksisterer, og at det er der de mest alvorlige menneskerettighetsbruddene finner sted. Også anerkjente menneskerettighetsorganisasjoner, som for eksempel Amnesty International Morocco (møte i Rabat, november 2011), omtaler senteret.

⁸ I denne responsen problematiseres ikke tortur-begrepet, og begrepet «vold» brukes uavhengig av voldens art og omfang. Når det refereres til en spesifikk kilde, brukes kildens egne begreper.

Respons Marokko: Fengselsforhold

117 av de 359 klagen som OMP mottok for perioden 2011-2012, var knyttet til vold og umenneskelig eller nedverdiggende behandling (OMP 2013). Også den anerkjente menneskerettighetsorganisasjonen *Association Marocaine des Droits Humains* (AMDH) har mottatt klager på fysisk og psykisk voldsbruk fra innsatte, uten at de tallfester antallet eller presiserer voldens natur og omfang (AMDH 2013). Det samme gjelder CNDH (2012).

Mønster i voldsbruken

Både CNDH (2012) og Méndez (2013) peker på at voldsbruken synes å følge et visst mønster. Vold rammer særlig to grupper; personer som er tilknyttet islamistgrupper og personer som driver aktivisme for uavhengighet for Vest-Sahara. Volden er vanligvis av kort varighet, og finner som oftest sted under de innledende fasene av etterforskning og varetekt:

The situation on the ground regarding the practice of torture has improved since the «years of lead». However, the Special Rapporteur received credible testimonies of undue physical and mental pressure exerted on detainees in the course of interrogation in ordinary criminal cases and, in particular, cases involving State security. This was largely corroborated by forensic expertise which indicated that the mistreatment inflicted during that phase was normally of short duration, consisting mainly of physical trauma caused by punches, kicks, slapping, and, occasionally, blows with objects, and verbal insults and threats. In some cases detainees complained of more severe physical and [sic] torture and mistreatment, including falaqa (beating the soles of the feet with a stick), shocks in the testicles, anal insertion of foreign bodies, waterboarding, etc. (Méndez 2013, s. 6).

Myndighetens oppfølging av påstander om voldsbruk

HRW viser i sin rapport om rettssikkerhet i Marokko fra 2013 at anklager om mishandling og vold fra politiets side og i fengsel (særlig i forbindelse med tilståelser) ikke behandles på en adekvat måte av marokkanske myndigheter. Rapporten viser blant annet at marokkanske myndigheter har massive formkrav som gjør det nærmest umulig å underbygge en anmeldelse av tortur, blant annet med hensyn til når i etterforskningsprosessen anmeldelsen må foreligge. Videre viser Méndez (2013, s. 9-10) at myndighetene ikke tilbyr adekvate rettsmedisinske undersøkelser av personer som hevder å ha blitt utsatt for vold og mishandling, og at det derfor er vanskelig å bevise at vold har funnet sted.

Marokkanske myndigheter oppga til FNs spesialrapportør at 220 offentlige tjenestemenn fra politi, gendarmeri og tollvesen ble etterforsket for voldsbruk eller annet maktmisbruk i perioden 2009-2012. Voldssakene gjaldt kun legemsfornærmelse («assault and battery»), og ikke tortur etter straffeprosesslovens paragraf 231-1. De fleste av disse sakene er fortsatt under etterforskning, eller har endt med frifinnelse (Méndez 2013). Ifølge CNDH (2012, s. 53) presser fengselspersonalet mange som anmelder mishandling eller tortur til å trekke anmeldelsen.

Bruk av bestikklser

Rapporten fra parlamentarikerdelegasjonen som undersøkte forholdene i Oukacha-fengslet i Casablanca, viste omfattende bruk av bestikklser. Gjennom bestikklser kan velstående innsatte kjøpe seg bedre soningsforhold. I Oukacha-fengslet finnes det en egen fløy som går

Respons **Marokko: Fengselsforhold**

under navnet Abu Dhabi, hvor soningsforholdene er markant bedre enn i de andre delene av fengselet. I denne VIP-fløyen har de innsatte blant annet bedre plass, mulighet for daglig dusj med varmtvann og lufting etter behov. Inngangsprisen til Abu Dhabi ligger på mellom 20 og 50 000 MAD (NOK 14 600-36 700), og befolkes blant annet av narkotikabaroner og andre storkriminelle (Bennani 2012). Funnene bekreftes også av CNDH (2012, s. 54), som opplyser at fengselspersonalet mottar bestikklser for bedre soningsforhold.

Ifølge CNDH er muligheten for å bestikke seg til bedre soningsforhold utbredt også i andre fengsler i Marokko. Landinfo har imidlertid ikke funnet informasjon om at det er mulig å bestikke seg fra soning som sådan når man først er dømt. For å unngå å sone en fengselsstraff må man unngå å bli dømt, noe som er fullt mulig gjennom bestikklser til politi og domstoler, blant annet gjennom manipulering av bevis og bruk av falske politirapporter og vitneprover. Ifølge Amnesty International Morocco (møte i Rabat, november 2011) finnes det en generell oppfatning i det marokkanske samfunnet om at de rike og mektige alltid har retten på sin side.

Dødsstraff og fengsel på livstid

Siste henrettelse i Marokko fant sted i 1993, og landet har uttrykt en klar intensjon om å avskaffe dødsstraff på sikt. Landet har således i praksis avskaffet dødsstraff, etter Amnesty Internationals definisjon (Amnesty International 2014). Ifølge FNs spesialrapportør på tortur var det pr. august 2012 110 dødsdømte i marokkanske fengsler, og 662 som sonet en livstidsdom. De fleste sonet straffen i sentralfengselet i Kénitra (Méndez 2013). FNs spesialrapportør opplyser at soningsforholdene for dødsdømte og livstidsinnstatte er spesielt harde. En hendelse som endte med at en fengselsbetjent døde for noen år tilbake, har ifølge spesialrapportøren ført til en kollektiv avstraffelse av alle innsatte, blant annet ved at de nektes tilgang til bøker, mosjon, utdanning, arbeid m.v. Etter spesialrapportørens mening utgjør slik langvarig avstraffelse kollektiv mishandling («ill-treatment») (Méndez 2013, s. 13).

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om. Landinfos responser og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

En respons er et svar på konkrete spørsmål som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema, og kildegrunnlaget er ikke alltid like bredt som i våre temanotater. Responser er utarbeidet innenfor korte frister og inneholder gjerne lite bakgrunnsinformasjon.

Opplysningene som blir lagt fram i responsene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

Referanser

Skriftlige kilder

- AMDH, dvs. Association Marocaine des Droits Humains (2013, 23. juli). *Présentation du rapport annuel de l'AMDH sur la situation des droits humains en 2012*. Rabat: AMDH. Tilgjengelig fra <http://www.amdh.org.ma/fr/rapports-annuels/declaration-presse> [lastet ned 26. februar 2014]

Respons **Marokko: Fengselsforhold**

- Amnesty International (2014, 8. januar). *Dødsstraff oversikt*. Oslo: Amnesty International i Norge. Tilgjengelig fra <http://www.amnesty.no/aktuelt/flere-nyheter/arkiv-bakgrunn/d%C3%B8dsstraff-oversikt> [lastet ned 26. februar 2014]
- Bennani, D. (2012, 16. juli). Prisons. Welcome to Oukacha! *TelQuel*. Tilgjengelig fra <http://www.telquel-online.com/Actualites/Maroc/Prisons-welcome-to-Oukacha/531> [lastet ned 20. februar 2014]
- CNDH, dvs. Conseil National des Droits de l'Homme (2012, 30. oktober). *La crise dans les prisons, une responsabilité partagée*. Rabat : CNDH. Tilgjengelig fra http://www.ccdh.org.ma/sites/default/files/eexe_re_sume_a4_exe_cutif_prison- vf_30_oct._.pdf [lastet ned 24. mars 2014]

Kun sammendraget er for tiden tilgjengelig fra CNDHs nettsider, men rapporten kan konsulteres i sin helhet ved henvendelse til Landinfo.

- [Fengselsloven] (1999, 16. september). *Dahir n° 1-99-200 du 13 jourmada I 1420 portant promulgation de la loi n° 23-98 relative à l'organisation et au fonctionnement des établissements pénitentiaires*. Tilgjengelig fra <http://adala.justice.gov.ma/production/legislation/fr/penal/Dahir%20etablissement%20pententiaire2008.htm> [lastet ned 26. februar 2014]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2013, 21. juni). «Just sign here». *Unfair trials based on confessions to the police in Morocco*. New York: HRW. Tilgjengelig fra http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/morocco0613webwcover_0.pdf [lastet ned 26. februar 2014]
- Landinfo (2013, 30. oktober). *Marokko: Forhold for barn*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2603/1/2603_1.pdf [lastet ned 24. februar 2014]
- Méndez, J.E. (2013, 28. februar). *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*. New York: UN Human Rights Council. Tilgjengelig fra http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-53-Add-2_en.pdf [lastet ned 26. februar 2014]
- OMP, dvs. Observatoire Marocain des Prisons (2013, 3. april). *Déclaration de presse de présentation du rapport annuel sur la situation des prisons 2012*. Rabat : OMP.
Publikasjonen er ikke tilgjengelig på internett, men kan konsulteres ved henvendelse til Landinfo.
- U.S. Department of State (2013, 19.april). *Country Reports on Human Rights Practices – Morocco*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2012humanrightsreport/index.htm?year=2012&dldid=204376#wrapper> [lastet ned 26. mars 2014]
- U.S. Department of State (2014, 27. februar). *Country Reports on Human Rights Practices – Morocco*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2013&dldid=220369#wrapper> [lastet ned 24. mars 2014]

Muntlige kilder

- Amnesty International Morocco. Møte i Rabat 16. november 2011.

Respons **Marokko: Fengselsforhold**

© Landinfo 2014

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.